

ОЦІНКА ІНДИКАТОРІВ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ЯК СКЛАДОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Розглянуто сутність фінансової безпеки країни, як складової економічної, проаналізовано її рівень, який охарактеризовано як ризиковий. Виявлені найбільш небезпечні індикатори, які значно впливали на рівень фінансової безпеки України протягом 2005-2011 рр. Це, зокрема, рівень інфляції, відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, частка іноземного капіталу в загальному обсязі банківського, доларизація економіки.

Ключові слова: фінансова безпека, рівень, індикатори, оцінка.

В умовах посилення фінансової глобалізації та одночасному послабленні державного контролю за розвитком грошово-кредитних відносин, лібералізації зовнішньоекономічних зв'язків та посиленням впливу валютної сфери на економічні процеси особливою роллю має система економічної безпеки держави, насамперед – фінансової. Дотримання фінансової безпеки особливо актуальним стає для України, у якій система державних фінансів не є досить стійкою.

Проблемам фінансово-економічної безпеки присвятили свої праці вітчизняні та зарубіжні вчені: О. І. Барановський, З. С. Варналій, В. В. Вітлінський, В. М. Геєць, А. П. Градов, Б. М. Данилишин, М. М. Єрмошенко, Л. Л. Маханець, П. В. Мельник, Г. І. Мерніков, В. І. Мунтян, Л. Л. Тарангул, А. С. Філіпенко та ін. Однак наявність загроз глобального та національного характеру та динамічність розвитку економіки країни потребує ґрунтовного аналізу рівня фінансової безпеки та її складових.

Метою статті є розкриття сутності фінансової безпеки країни та аналіз чинників, які суттєво впливають на її рівень.

Економічна безпека держави втілюється у досягненні національних інтересів та її спроможності протистояти зовнішньоекономічним та внутрішнім загрозам у сфері економіки, здатності національної економіки забезпечувати безперервний процес суспільного відтворення, зберігати та поновлювати економічний потенціал. Згідно з Конституцією України гарантування її економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу.

Під економічною безпекою слід розуміти такий стан економіки та економічних інститутів, який забезпечує гарантований захист національних економічних інтересів, стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз в економічній сфері, здатність до сталого, у т. ч. соціально-спрямованого, розвитку країни загалом.

Для оцінки рівня економічної безпеки країни та її елементів у світовій практиці використовують низку методів: аналіз основних макроекономічних показників та порівняння їх з пороговими значеннями; метод експертної оцінки за рівнем загроз; оцінка темпів економічного зростання країни за основними макроекономічними показниками та динаміка їх розвитку; методи прикладної математики, зокрема багатовимірний статистичний аналіз, метод аналізу та

обробки сценаріїв, метод розпізнавання образів, метод теорії нечітких множин.

Як зазначено у працях Дідовича І. І., Фабія І. Я., рівень економічної безпеки залежить від стану складових економічної безпеки країни, який оцінюється у якісному та кількісному вимірі, для чого розроблена низка критеріїв та показників [1]. Для оцінки економічної безпеки країни Геєць В. М. використовує індикатори величини порогових значень окремих показників [2]. За допомогою методу експертної оцінки англійській журнал «Euromoney» оцінює ризики країни.

Слід зауважити, що немає єдиного загально визнаного підходу до оцінки рівня безпеки країни. Використання математичного апарату значно зменшує кількість показників, до того ж не всі показники можуть бути виражені кількісно. Згідно з методикою оцінки рівня економічної безпеки Міністерства економіки України він визначається на основі комплексного інтегрального показника, значення якого наведені на рис.1. Недоліки цього підходу пов'язані з тим, що періодичність перегляду системи індикаторів та їх значень у зв'язку зі змінами у світовій та національній економіці здійснюється не рідше ніж один раз у два роки, тому порівняння проведених Міністерством економіки розрахунків значень інтегрального індексу майже не можливо. Також, низку індикаторів можна проаналізувати лише у кінці звітного року, оскільки до квартальних змін вони нечутливі.

Починаючи з 1999 року, рівень економічної безпеки знаходиться в межах 50-80%, не виходячи за поріг небезпечної зони. Максимальне значення було зафіксовано у 2007-2008 рр., але далі він почав спадати. Протягом 2009-2011 років спостерігається незначне покращення стану економічної безпеки країни.

Економічна безпека залежить від фінансової, макроекономічної, виробничої, інвестиційної, зовнішньоекономічної, науково-технологічної, соціальної, демографічної, енергетичної, продовольчої безпеки. За підсумками 2011 року переважна більшість складових рівня економічної безпеки знаходиться у зоні небезпечного стану (7 з 10 показників), у тому числі і фінансова, рівень якої незначно підвищився з 60% у 2009 до 63% у 2011 р. Фінансова безпека є вирішальною і провідною у системі економічної безпеки, ваговий коефіцієнт якої в загальному рівні безпеки становить 0,1127 та складається з бюджетної, валютної, грошово-кредитної, боргової безпеки, безпеки страхового та

фондового ринку. При наданні визначення фінансовій безпеці України найчастіше автори використовують

комплексний підхід [3].

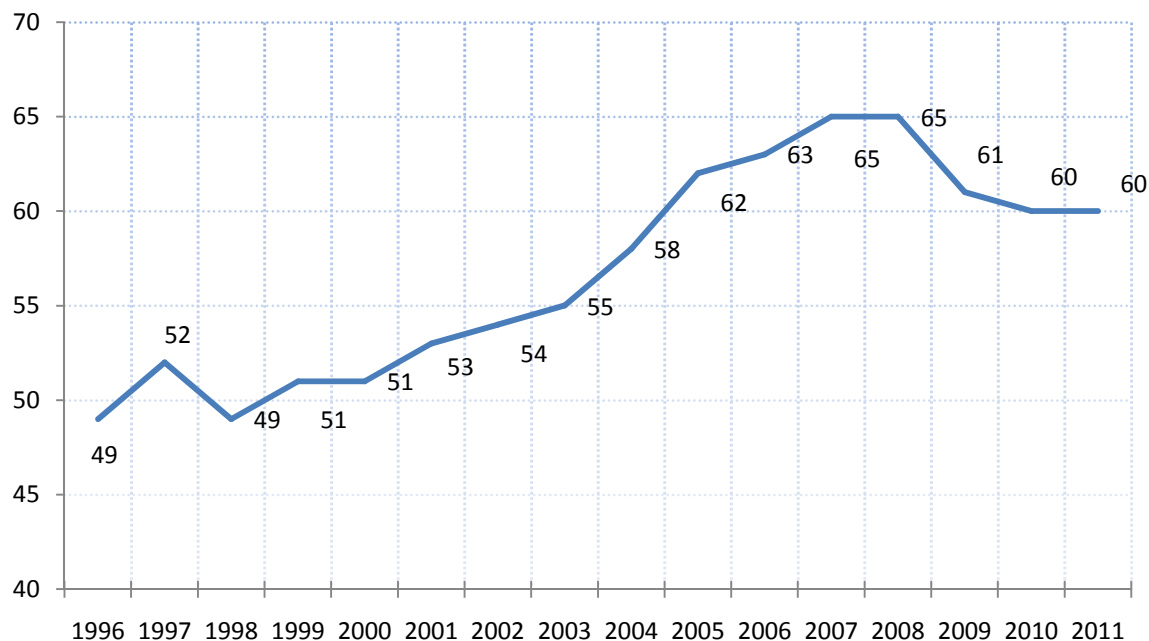

Рис. 1. Динаміка інтегрального показника економічної безпеки України [3].

У результаті аналізу підходів до оцінки фінансової безпеки таких авторів досліджень, як: Геєць В. М., Кваснюк Б. [4], Барановський О. І., Єрмошенко М. М. [5], Савицька О. І. [6], Сухоруков А. І., Ладнюк О. Д. [7], під фінансовою безпекою слід розуміти такий стан бюджетної, валютної, грошово-кредитної, боргової систем, який дозволяє національній економічній системі функціонувати ефективно та збалансовано, бути стійкою до внутрішніх та зовнішніх загроз та спрямованою на економічне зростання.

Аналіз рівня фінансової безпеки протягом 2005-2011 рр. при зіставленні її індикаторних та порогових значень свідчить, що значну загрозу безпеці країни становлять: високий рівень інфляції, частка МЗ у ВВП (рівень монетизації), дефіцит державного бюджету, негативне сальдо торгівельного балансу, рівень доларизації, частка іноземного капіталу в загальному обсязі банківського.

Рівень інфляції у 2005-2010 роки перевищував порогове значення. Тривалість (з початку 90-х років) та галопуючий характер інфляції (1998-1999, 2007-2008 рр.) [8, с. 57] підтверджує, що монетарні засоби боротьби з цією проблемою негативно впливають на економічне зростання (рис. 2). На початку 2010 р. інфляційний тиск залишався на високому рівні, що обумовлено підвищенням цін на продукти харчування та безалкогольні напої. У 2011 році вперше за період з 2005 року рівень інфляції не перевищив пороговий, що є свідченням стабілізації інфляційних процесів.

За дослідженням авторів [9, с. 175], основними причинами інфляції є наступні немонетарні фактори: рух значної кількості грошей поза сферою виробництва, вихід грошей на ринок без пов'язування з товарним забезпеченням, невідповідність обсягу виробництва товарів грошовим доходам населення. Методом боротьби з ними є антиінфляційна політика уряду та НБУ, спрямована на обмеження витрачання бюджетних

коштів.

Коефіцієнт монетизації ВВП є основним індикатором, який характеризує зусилля держави та Національного банку України, спрямовані на забезпечення контролю за грошовою масою, недопущення безконтрольного зростання грошового обігу в умовах недостатності товарної пропозиції. Порогове значення рівня монетизації складає не більше ніж 50%. Протягом 2007-2009 року фактичні значення його були вищими, несуттєво він знизився у 2010-2011 рр. до 47-46%. Монетизація економіки при раціональному підході до її проведення сприяє ефективному поповненню каналів грошового обігу необхідними грошовими засобами і створює основу для забезпечення зростання заощаджень населення.

Несвоєчасне прийняття державного бюджету та його дефіцит значно впливає на фінансову безпеку країни. Прямими наслідками останнього є зниження інвестиційної активності, дезорганізація у соціально-економічній сфері, посилення інфляції, зміни курсу національної валюти та знецінення грошових доходів громадян. Державний бюджет України за 2005-2011 рр. можна охарактеризувати як дефіцитний. На рис. 3. зображений індикатор рівня фінансової безпеки за дефіцитом державного бюджету у % до ВВП. У 2009-2010 рр. він досяг загрозового рівня. Слід зауважити позитивні тенденції останніх років, так завдяки перевиконанню доходної частини бюджету та зважених політиці витрат дефіцит держбюджету у 2011 році становить 23 млрд. 554 млн. грн., що у 2,7 рази менше, ніж за 2010 рік. Для поліпшення рівня бюджетної безпеки слід забезпечити бездефіцитне та вчасне прийняття Державного бюджету, створити ефективну систему контролю за використанням бюджетних коштів, посилити платіжну дисципліну всіх суб'єктів господарської діяльності.

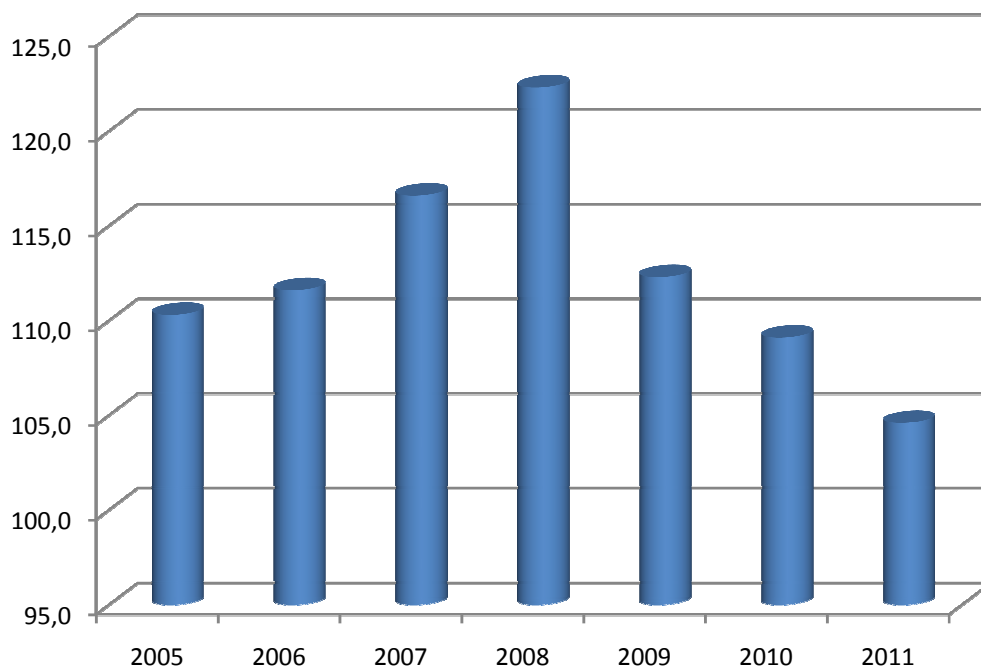

Рис. 2. Рівень інфляції протягом 2005-2011 рр., %.

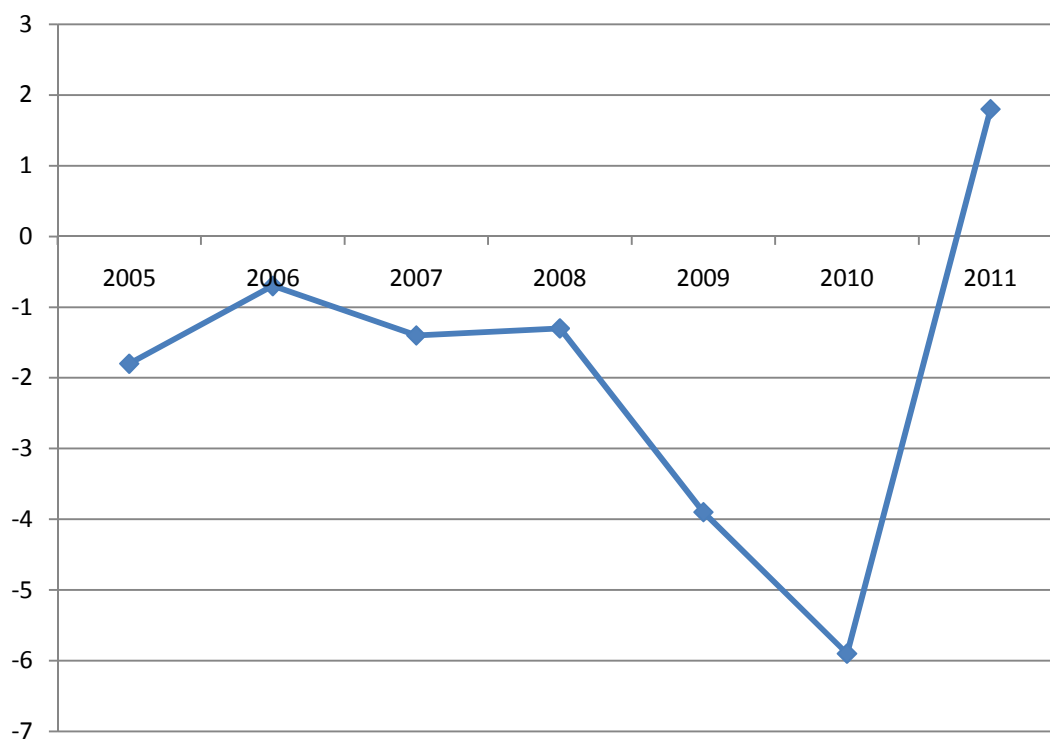

Рис. 3. Індикатор рівня фінансової безпеки за дефіцитом державного бюджету у % до ВВП, % [8].

Значно впливає на рівень фінансової безпеки її боргова складова, яка визначається індикаторами: відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, відношення загального обсягу зовнішнього боргу до ВВП, відношення обсягу внутрішнього боргу до ВВП та ін. Боргову безпеку в Україні у 2011 р. можна визначити як ризиковану, так валовий борг, у якому зовнішній значно перевищує внутрішній, у відсотках до ВВП склав у 2010р 35%, а 2012 році перевищує 40%. У 2012 році Україна має виплатити 53 млрд. грн. на обслуговування державного боргу, що майже у 1.5 рази більше її золотовалютних резервів. На сьогодні рівень зовнішньої заборгованості на одну особу становить понад 1000 дол. США, при пороговому значенні у 200 дол. [4]. Такі негативні тенденції можуть привести до зростання податків, інфляційних процесів в економіці, падіння обмінного курсу національної валюти, значного подорожчання енергоносіїв, втрати можливості проведення незалежної економічної політики держави.

Незважаючи на те, що багато країн мають і більш значні показники боргової безпеки (відношення валового боргу до ВВП у Греції - 120%, Італії і Угорщини

- 100%), збільшувати їх не слід. Необхідно активізувати господарську діяльність у країні: заохочувати інвесторів вкладати кошти у реальний сектор економіки, створити умови для ведення підприємницької діяльності, забезпечити міцну правову базу для розвитку економіки; сприяти привабливості державних боргових інструментів тощо.

Серед індикаторів валютної безпеки, які мають негативні значення, є рівень доларизації, який приводить до витіснення національної грошової одиниці стабільнішою іноземною валютою. Доларизація зумовлена реакцією суб'єктів ринку на економічну нестабільність, високу інфляцію, а також бажанням резидентів диверсифікувати портфелі активів, значні політичні та економічні ризики, недовіра суспільства до органів влади, банківської системи та національної валюти [11-12].

За цим показником високодоларизованою вважається економіка країни, якщо значення перевищує 30%. За даними Бюлетенів Національного банку України, було розраховане значення цього показника в Україні в період з 2007 по 2011 роки (таблиця 2).

Таблиця 1. Динаміка рівня доларизації економіки України, 2002-2011 рр.

Рік	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Рівень доларизації, %	18,78	20,73	24,1	23,6	27,1	22,96	30,73	36,89	29,13	30,06

Валютній безпеці Україні загрожують такі чинники: внутрішня втеча іноземної валюти; неповернення в Україну іноземної валюти у визначені законами терміни; порушення інструкцій НБУ по роботі з валютними коштами; проведення незаконних валютних операцій; наслідки валютної кризи на світовому валютному ринку; недостатній рівень офіційних валютних резервів; фальшування іноземної валюти; наявність валютних ризиків.

Для досягнення стабільності національної валюти потрібні: обміркована валютна стратегія країни, проведення політики цілеспрямованої підтримки національної грошової одиниці шляхом стимулювання здійснення операцій з її використанням, оптимізація структури золотовалютних резервів.

Серед індикаторів банківської безпеки, які мають негативні значення, є частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського. У 2010 р. вона складала 40,6 % при пороговому значенні 30 %, зростання якого за останні 5 років склало 13%. Це пов'язано з тим, що іноземні банки намагаються скуповувати акції вітчизняних установ та збільшувати статутний капітал вітчизняних банків за рахунок своїх коштів. Таким чином, загальна частка капіталу збільшується у сукупному статутному капіталі банків, що призводить до зниження рівня незалежності банківського сектору країни та дестабілізації її фінансової безпеки.

Для підтримки стійкості банківської системи потрібна активізація політики рефінансування, послаблення вимог до застави при одержанні банками кредитів від НБУ; посилення контролю за

спекулятивними угодами на міжбанківському валютному і ресурсному ринках; розширення спектра цінних паперів для роздрібного продажу та розвитку фінансової інфраструктури; розроблення механізмів заміщення зовнішніх ресурсів у вигляді облігаційних позик, реалізація системи заходів з упорядкування діяльності вітчизняних банків щодо кредитування населення за рахунок зовнішніх запозичень в іноземній валюті, стимулювання населення до зберігання грошей у банківському секторі у національній валюті.

Аналіз рівня фінансової безпеки в Україні засвідчив, що значну загрозу фінансовій безпеці становив високий рівень інфляції, монетизації, доларизації, обсяги зовнішніх кредитів, дефіцит державного бюджету, негативне сальдо торгівельного балансу, частка іноземного банківського капіталу в загальному обсязі банківського капіталу.

Таким чином, рівень фінансової безпеки, яка є складовою економічної безпеки держави, характеризується як ризикований та потребує ретельної уваги. Значення її індикаторів постійно змінюються з урахуванням світових тенденцій: поступового реформування економіки, глобалізації, інтернаціоналізації фінансових потоків, тому необхідно коригувати їх порогові значення. Для недопущення розвитку кризових явищ в економіці України потрібно нормалізувати грошовий обіг, оптимізувати державні запозичення, поліпшити інвестиційний клімат країни, вдосконалити бюджетну систему, розвивати фондовий ринок, активізувати страховий як джерело фінансових ресурсів.

Список літератури

1. Дідович, І. І. Формування економічної безпеки держави [Текст] / І. І. Дідович, І. Я. Фабій // Науковий вісник НЛТУ.- 2009. - Вип.19.11. - 287 с.
2. Гець, В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку [Текст] / В. М. Гець ; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозув. НАН України. - К., 2009. - 864 с
3. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/>
4. Гець, В. Концепція економічної безпеки України [Текст] / В. Гець, Б. Кваснюк / Ін-т екон. прогнозування НАН України. - К.: Логос,

1999. – 56 с.

5. Ермошенко, М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] / М. М. Ермошенко. – К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. – 309 с.
6. Савіцька, О. І. Оцінка та шляхи забезпечення фінансової безпеки України [Текст] / О. І. Савіцька // Економічний форум. – 2012. – №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua>.
7. Сухоруков А.І. Фінансова безпека держави: навчальний посібник. / А.І. Сухоруков, О.Д. Ладнюк – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 192 с.
8. [Електронний ресурс] : статистичний бюлетень НБУ / Департамент статистики та звітності НБУ, 2008-2011. – Офіційний сайт НБУ. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Економічна безпека [Текст] : навчальний посіб. / за ред. З. С. Варналія. – К. Знання, 2009. – 647 с.
10. Деменок, О. В. Бюджетна безпека України як складова фінансової: стан та перспективи / О. В. Деменок, В. І. Глухова // Наука і економіка. – 2010. – № 1 (17). – С.16-22.
11. Манжос, С. Б. Вплив рівня доларизації економіки України на стан валютного ринку [Текст] / С. Б. Манжос, М. С. Носенко // Економічний вісник Донбасу 2011. – № 2 (24). – С. 100-105.
12. Козюк, В. Макроекономічний аналіз рівня та структури доларизації вітчизняної економіки [Текст] / В. Козюк, Н. Атамась // Вісник НБУ. – 2011. – №5. – С. 30-34.

РЕЗЮМЕ

Сорокина Лариса

Оценка индикаторов финансовой безопасности как составляющей экономической безопасности Украины

Рассмотрена сущность финансовой безопасности страны, как составляющей экономической безопасности страны, проанализирован ее уровень, который охарактеризован как рисковый. Обнаружены наиболее опасные индикаторы, которые оказали значительное влияние на уровень финансовой безопасности Украины в течение 2005-2011 гг. А именно: уровень инфляции, отношение общего объема государственного долга к

RESUME

Sorokina Larysa

Estimation of indicators of financial safety as the essence of Ukrainian economic safety

In the article the problems of determination of essences of financial safety as component economic safety are examined. There have been found out the most dangerous indicators which rendered considerable influence on financial safety of Ukraine during 2005-2011: namely, level of inflation, dollarization, part of foreign capital is in the general volume of bank capital.

Стаття надійшла до редакції 19.10.2012 р.